

Fuzûlî Divânı'nda Tip-Karakter-Şahsiyet

Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

Ankara 2025

FUZÛLÎ DİVÂNÎ'NDA TİP-KARAKTER-ŞAHSİYET

Yazar

Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

ISBN: 978-625-6444-75-1

1. Baskı

Aralık, 2025 / Ankara

Matbaa, Satış, Yayınevi, Sertifika No: 46683



Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 515

Web: grafikeryayin.com

Sayfa Tasarımı, Baskı ve Cilt



Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafikerposta@gmail.com

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
ÖN SÖZ	15
GİRİŞ	17
BİRİNCİ BÖLÜM	21
I. FUZÛLÎ DİVÂNÎ'NİN TİPOLOJİSİ	21
1. Tahayyûlî-Tasavvurî Tipler-Karakterler	21
1.1. Âşık	21
1.1.1. Âşinâ, Âş-nâ	28
1.1.2. Âşüfte	30
1.1.3. Âvâre	31
1.1.4. Bende	32
1.1.5. Bîçâre	34
1.1.6. Bîdâr	35
1.1.7. Bîdil	35
1.1.8. Bîkes	36
1.1.9. Bîmâr	36
1.1.10. Bînevâ	38
1.1.11. Çâker	39
1.1.12. Derdmend	40
1.1.13. Dil-i mahzûn	41
1.1.14. Dil-i mecrûh	41
1.1.15. Dil-şikeste	42
1.1.16. Dîvâne	42
1.1.17. Esîr	44
1.1.18. Fakîr	45
1.1.19. Gedâ	48
1.1.20. Gulâm	50
1.1.21. Kemter	51
1.1.22. Kul	52

1.1.23. Mübtelâ	54
1.1.24. Müflis	54
1.1.25. Nâ-tüvân	55
1.1.26. Sâdık	56
1.1.27. Şeydâ	57
1.1.28. Teşne	58
1.1.29. Uşşâk	59
1.1.30. Üftâde	61
1.1.31. Vâlih	63
1.1.32. Zebûn	64
1.2. Sevgili	65
1.2.1. Âfet	67
1.2.2. Bî-dâd	69
1.2.3. Bîderd	70
1.2.4. Bîgâne	72
1.2.5. Bî-îmân	73
1.2.6. Bî-rahm	74
1.2.7. Bî-vefâ	75
1.2.8. Câdû	76
1.2.9. Cânân	77
1.2.10. Dilber	81
1.2.11. Dildâr	82
1.2.12. Dilrübâ	83
1.2.13. Dost	84
1.2.14. Güzel	85
1.2.15. Habîb	85
1.2.16. Hûb	86
1.2.17. Hûrî	88
1.2.18. Hüsn ehli	88
1.2.19. Kâfir kızı	89
1.2.20. Mahbûb	89
1.2.21. Ma'sûk	90
1.2.22. Melek	91
1.2.23. Nâzenîn	95
1.2.24. Nigâr	95

1.2.25. Perî	95
1.2.26. Şâhid	99
1.2.27. Şûh	100
1.2.28. Yâr	101
1.3. Rakîb	106
1.3.1. A'dâ	107
1.3.2. Adû	108
1.3.3. Gayr/Ağyâr	110
1.3.4. Hasm	113
1.3.5. Kâfir /Küffâr:	114
1.3.6. Müddeî	117
1.3.7. Münâfık	118
1.3.8. Müşrik	119
1.3.9. Şeytan	119
1.4. Rind	121
1.4.1. Mest	123
1.5. Zâhid, Zühhâd	126
1.5.1. Âbid:	132
1.5.2. Hâce:	132
1.5.3. Hatîb	133
1.5.4. Sôfî, Sûfî	134
1.5.5. Vâiz	136
1.5.6. Nâsih	137
1.5.7. Nasûh	138
1.6. Hikâye Kahramanları	139
1.6.1. Ferhâd	139
1.6.2. Kûhken	143
1.6.3. Şîrîn	144
1.6.4. Vâmık, Azrâ	146
1.6.5. Leylâ	148
1.6.6. Mecnûn	150
1.6.7. Yûsuf	156
1.6.8. Züleyhâ	157
2. Meslek Tipleri	159
2.1. Attar, Aktar	159

2.2. Bağbân, Bahçıvan.....	159
2.3. Bennâ.....	160
2.4. Cellâd.....	161
2.5. Dâye.....	162
2.6. Mûneccim.....	162
2.7. Dihkân.....	163
2.8. Fakîh.....	164
2.9. Gavvâs.....	165
2.10. Hâcib.....	166
2.11. Hakîm.....	166
2.12. Hammâl.....	169
2.13. Harâmî.....	169
2.14. Hâris.....	170
2.15. Hizmetkâr.....	171
2.16. Kadı.....	171
2.17. Kasap (Kassab).....	172
2.18. Kâtib.....	172
2.19. Kimyâger.....	174
2.20. Leşker.....	174
2.21. Mansıp.....	178
2.22. Meddâh.....	179
2.23. Meşşâta.....	179
2.24. Mi'mâr.....	180
2.25. Muallim.....	182
2.26. Muharrir.....	183
2.27. Muhtesib.....	184
2.28. Mûderris.....	185
2.29. Mûezzin.....	186
2.30. Nakkâş.....	187
2.31. Neccâr.....	188
2.32. Pâsbân.....	189
2.33. Pehlevân.....	190
2.34. Perde-dâr.....	191
2.35. Peyk.....	192
2.36. Rahip.....	193

2.37. Rakkâs.....	194
2.38. Râyiz.....	194
2.39. Remmâl.....	195
2.40. Ressâm.....	196
2.41. Sâr-bân.....	197
2.42. Sarrâf.....	198
2.43. Sayyâd.....	199
2.44. Sipâh, Sipâhî.....	200
2.45. Subaşı.....	202
2.46. Sûret-bâz.....	203
2.47. Sürûd-serâ.....	203
2.48. Şihna, Şihne, Şahne.....	204
2.49. Tabîb.....	205
2.50. Tâcir, Tüccâr.....	208
2.51. Yeniçeri.....	209
<i>3. Temsilî Tipler (Sembolik Tipler).....</i>	<i>210</i>
3.1. Benatü'n-nâş.....	210
3.2. Bercîs.....	211
3.3. İklîl.....	211
3.4. Keyvân (Bkz. Zühâl).....	212
3.5. Mirrih.....	213
3.6. Mutrıb.....	213
3.7. Müşteri.....	215
3.8. Pervâne.....	215
3.9. Sühâ.....	217
3.10. Süheyl.....	218
3.11. Süreyyâ, (Pervîn).....	218
3.12. Zühâl.....	220
3.13. Zühre (Hunyâ-ger).....	220
<i>4. Dinî-Tasavvufî Tipler-Karakterler.....</i>	<i>222</i>
4.1. Âgâh.....	222
4.2. 'Alîm, 'Alim, 'Âlim.....	223
4.3. Ârif.....	224
4.4. Âteş-perest.....	226

4.5. Dâna.....	227
4.6. Derviş.....	228
4.7. Ekmel.....	229
4.8. Enbiyâ.....	230
4.9. Nebî.....	231
4.10. Ensâr.....	233
4.11. Evliyâ.....	234
4.12. İmâm.....	236
4.13. Kâmil/Kemâl.....	237
4.14. Muğbeçe.....	238
4.15. Mucâhid.....	238
4.16. Mücrim.....	239
4.17. Mü'min.....	239
4.18. Münkir.....	241
4.19. Mürîd.....	242
4.20. Mürşid.....	243
4.21. Müslümân, Müselmân.....	243
4.22. Müznib.....	245
4.23. Padişâh, Sultan, Şâh.....	246
4.24. Pîr.....	248
4.25. Pîr-i mugân.....	249
4.26. Pîr-i deyr.....	251
4.27. Sâlik.....	251
4.28. Şâkir.....	253
4.29. Şeyh.....	254
4.30. Üstâd.....	254
5. Toplumsal Tipler-Karakterler.....	256
5.1. Âkil.....	256
5.2. Câhil.....	256
5.3. Düşman, Düşmen.....	258
5.4. Gaddâr.....	259
5.5. Gâfil.....	259
5.6. Garîb.....	262
5.7. Kâtil.....	263
5.8. Mihmân.....	265

5.9. Mîz-bân.....	266
5.10. Müfsîd.....	267
5.11. Nâ-dân.....	268
5.12. Sâkî.....	269
5.13. Server.....	271
5.14. Seyyâh.....	271
5.15. Yârân.....	272
5.16. Yoldaş.....	272
5.17. Zâlim.....	273
6. Grup Tipleri.....	275
6.1. Ashâb.....	275
6.2. Ehl.....	276
6.2.1. Ehl-i âlem.....	277
6.2.2. Ehl-i aşk.....	277
6.2.3. Ehl-i azâb.....	280
6.2.4. Ehl-i bekâ.....	281
6.2.5. Ehl-i beyt.....	281
6.2.6. Ehl-i cefâ.....	283
6.2.7. Ehl-i cehennem.....	283
6.2.8. Ehl-i cehl.....	284
6.2.9. Ehl-i cem'iyet.....	285
6.2.10. Ehl-i Cezâyir.....	285
6.2.11. Ehl-i cihân.....	286
6.2.12. Ehl-i cünûn.....	287
6.2.13. Ehl-i dâniş.....	288
6.2.14. Ehl-i dehr.....	288
6.2.15. Ehl-i dekâyık.....	289
6.2.16. Ehl-i derd.....	289
6.2.17. Ehl-i deryâ.....	291
6.2.18. Ehl-i devlet.....	291
6.2.19. Ehl-i dil.....	292
6.2.20. Ehl-i dîn.....	293
6.2.21. Ehl-i du'â.....	293
6.2.22. Ehl-i dünya.....	294
6.2.23. Ehl-i fakr.....	294

6.2.24. Ehl-i fark	295
6.2.25. Ehl-i fazl	295
6.2.26. Ehl-i fenâ	296
6.2.27. Ehl-i fesâd	296
6.2.28. Ehl-i firâset	297
6.2.29. Ehl-i Firenk	297
6.2.30. Ehl-i gazez	298
6.2.31. Ehl-i gurûr	298
6.2.32. Ehl-i Hak	298
6.2.33. Ehl-i hakîkat	299
6.2.34. Ehl-i hâl	299
6.2.35. Ehl-i harâbât (Harabâtî)	301
6.2.36. Ehl-i hased	302
6.2.37. Ehl-i haşmet	302
6.2.38. Ehl-i hatâ	303
6.2.39. Ehl-i hayr	303
6.2.40. Ehl-i hired	304
6.2.41. Ehl-i hırs	305
6.2.42. Ehl-i hilâf	305
6.2.43. Ehl-i hûş	306
6.2.44. Ehl-i hükm	307
6.2.45. Ehl-i hüner	307
6.2.46. Ehl-i hüsn	308
6.2.47. Ehl-i idrâk	309
6.2.48. Ehl-i ilm	309
6.2.49. Ehl-i îmân	310
6.2.50. Ehl-i irfân	311
6.2.51. Ehl-i işret	312
6.2.52. Ehl-i izz ü ihtişâm	312
6.2.53. Ehl-i kabûl	313
6.2.54. Ehl-i kadr	313
6.2.55. Ehl-i karâr	314
6.2.56. Ehl-i kemâl (Kâmil/Kemâl)	314
6.2.57. Ehl-i kurb	316
6.2.58. Ehl-i ma'rifet	316
6.2.59. Ehl-i mekr	316

6.2.60. Ehl-i melâhat	317
6.2.61. Ehl-i melâmet	318
6.2.62. Ehl-i mülk	318
6.2.63. Ehl-i nazar	319
6.2.64. Ehl-i rif'at	320
6.2.65. Ehl-i riyâ	321
6.2.66. Ehl-i riyâzet	322
6.2.67. Ehl-i Rûm	322
6.2.68. Ehl-i rûze	323
6.2.69. Ehl-i rüzgâr	323
6.2.70. Ehl-i sa'âdet	324
6.2.71. Ehl-i safâ	325
6.2.72. Ehl-i salâh	326
6.2.73. Ehl-i selâmet	326
6.2.74. Ehl-i taklîd	327
6.2.75. Ehl-i taleb	328
6.2.76. Ehl-i tarîk	328
6.2.77. Ehl-i tecrîd	329
6.2.78. Ehl-i temkîn	330
6.2.79. Ehl-i terk	330
6.2.80. Ehl-i tevbe	331
6.2.81. Ehl-i tuğyân	332
6.2.82. Ehl-i vefâ	333
6.2.83. Ehl-i vera'	334
6.2.84. Ehl-i vücûd	335
6.2.85. Ehl-i yakîn	336
6.2.86. Ehl-i zamân	337
6.2.87. Ehl-i zevk	338
6.2.88. Ehl-i zühd	339
6.3. Erbâb-ı vefâ	339
6.4. Ye'cûc (Ye'cûc ve Me'cûc)	341
İKİNCİ BÖLÜM	343
II. FUZÛLÎ DİVÂNÎ'NDA ŞAHSİYETLER	343
<i>1. Dini Şahsiyetler</i>	343
1.1. Çâr-yâr	343

1.1.1. Hz. Ali (Ali b. Ebû Tâlib).....	343
1.2. On İki İmam.....	349
1.2.1. Ali (Ali b. Ebû Tâlib).....	349
1.2.2. Hz. Hasan (Hasan b. Ali).....	349
1.2.3. Hz. Hüseyin (Hüseyin b. Ali).....	350
1.2.4. Zeynelâbidîn.....	351
1.2.5. Muhammed el-Bakır.....	351
1.2.6. Ca'fer es-Sâdık.....	352
1.2.7. Musa el Kâzım.....	352
1.2.8. Ali er-Rızâ.....	353
1.2.9. Takî (Muhammed et-Takî el-Cevâd).....	353
1.2.10. Nakî (Ali en-Nakî el-Hâdî).....	354
1.2.11. Askerî (Hasan b. Ali el-Askerî).....	355
1.2.12. Mehdî (Muhammed el-Mehdî el-Muntazar).....	355
1.3. Peygamberler.....	356
1.3.1. Hz. Âdem.....	356
1.3.2. Hz. Davûd.....	358
1.3.3. Hızır.....	359
1.3.4. Hz. İbrâhîm (Halîl, Halilullah).....	362
1.3.5. Hz. İlyâs.....	364
1.3.6. Hz. İsâ (Mesih, Mesihâ).....	364
1.3.7. Hz. İsmâ'il (Zebîhullah).....	368
1.3.8. Hz. Muhammed.....	369
1.3.9. Hz. Mûsâ (Kelîm).....	375
1.3.10. Hz. Nûh.....	378
1.3.11. Hz. Süleymân.....	380
1.3.12. Hz. Ya'kûb.....	384
1.3.13. Hz. Yûsuf.....	385
1.3.14. Hz. Zekeriyyâ.....	389
1.4. Diğer Dinî Şahsiyetler.....	390
1.4.1. Âl-i Kaş'am.....	390
1.4.2. Bilâl-i Habeşi.....	390
1.4.3. Ebü'l-Fazl.....	391
1.4.4. Havvâ.....	391
1.4.5. Hz. Meryem.....	392

1.4.6. ‘İmrân.....	394
1.4.7. Kâbil.....	395
1.4.8. Kanber.....	396
1.4.9. Ukayl bin Ebi Talib.....	396
1.4.10. Veysü'l-Karen (Veysel Karanî).....	397
1.4.11. Zehrâ (Fâtıma).....	398
<i>2. Tarihi-Efsanevi Şahsiyetler.....</i>	<i>399</i>
2.1. Abdülmelik b. Mervân.....	399
2.2. Âsaf (Âsaf b. Berhiyâ).....	400
2.3. Ayâs Paşa.....	401
2.4. Âzer.....	402
2.5. Büzürcmîhr.....	403
2.6. Ca'fer Bey/Paşa.....	404
2.7. Cem (Cemşid).....	405
2.8. Cümcüme.....	407
2.9. Dahhâk.....	407
2.10. Dârâ.....	409
2.11. Fağfûr.....	409
2.12. Feridûn.....	410
2.13. Firâvun.....	411
2.14. Haccâc.....	412
2.15. Gazneli Mahmûd.....	413
2.16. Hâkân.....	414
2.17. Hâtem.....	414
2.18. Husrev (Pervîz).....	415
2.19. İbrâhîm Paşa.....	416
2.20. İskender.....	416
2.21. Kadir Çelebi.....	418
2.22. Kanunî Sultan Süleyman.....	418
2.23. Kârûn.....	421
2.24. Keyhüsrev.....	422
2.25. Kisrâ.....	423
2.26. Mehmed Beg (Mehmed Han Tekelü).....	424
2.27. Mehmed Paşa (Bkz. Mehmed Beg).....	424
2.28. Seyyid Mehmed Gazi.....	424

2.29. Celâlzâde Mustafa Çelebi.....	425
2.30. İbrahim Han Musullu.....	426
2.31. Neccâr (Habîb en-Neccâr).....	427
2.32. Nizâmü'l-mülk.....	427
2.33. Nûşirevân.....	428
2.34. Rüstem.....	429
2.35. Rüstem Paşa.....	430
2.36. Veysi (Üveys) Paşa.....	431
2.37. Zâl.....	432
3. Edebî Şahsiyetler.....	434
3.1. Hassân bin Sâbit.....	434
3.2. Selmân-ı Sâvecî.....	434
4. Mutasavvıf Şahsiyetler.....	435
4.1. Behlûl (Behlûl-i Dâna).....	435
4.2. Cüneyd-i Bağdâdî.....	436
4.3. Hallâc-ı Mansûr.....	436
4.4. İbrahim Edhem.....	438
4.5. İmâm-ı Â'zâm (Ebu Hanife).....	439
4.6. Ma'rûf-ı Kerhî.....	440
4.7. Şems-i Tebrizî.....	440
5. Bilgin Şahsiyetler.....	441
5.1. Aristo.....	441
5.2. Bokrat (Hipokrat).....	442
5.3. Lokman.....	443
SONUÇ.....	445
KAYNAKLAR.....	451

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı, insanı merkeze alan zengin bir hayal ve anlam dünyası inşa etmiş; bu dünya içerisinde birey, sosyal çevresi, ahlâkî değerler ve insanî zaafırlarla birlikte ele alınmıştır. Divân şiiri, çoğu zaman soyut bir estetik dil üzerinden ilerlese de, bu soyutluk içinde son derece canlı, tanınabilir ve tekrarlanan tip ve karakterler barındırır. Âşık, sevgili, zâhid, rind, câhil, sultan, dost, düşman gibi tip ve karakterler ile peygamberler, on iki imam, Cemşîd, Kârûn, Lokman vd. şahsiyetler; yalnızca edebî birer motif değil, aynı zamanda dönemin zihniyetini ve insan tasavvurunu yansıtan temel unsurlardır.

Fuzûlî Divânı'ndaki tip, karakter ve şahsiyetleri incelemeyi amaçladığımız bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fuzûlî Divânı'nın Tipolojisi ele alınmıştır. Bu bölümde tip ve karakterler; "Tahayyüli/Tasavvurî tipler (hikâye-destan-masal kahramanları, karakterler)", "Hikâye kahramanları", "Meslek tip ve karakterleri", "Temsilî tipler", "Dinî-tasavvufî tip ve karakterler", "Toplumsal tip ve karakterler", "Grup tip ve karakterleri" başlıklarıyla kümelendirilmiştir. İkinci bölümde ise Fuzûlî Divânı'ndaki şahsiyetler; "Dinî şahsiyetler (dört halife, on iki imam, peygamberler)", "Diğer dini şahsiyetler," "Tarihî, efsanevî (destanî-mitolojik) şahsiyetler," "Mutasavvıf şahsiyetler", "Bilgin şahsiyetler" ve "Edebî şahsiyetler" başlıklarıyla gruplandırılmıştır. Gruplardaki tip, karakter ve şahsiyetler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Fuzûlî'nin şiir dünyasında sıkça karşılaşılan bu tip, karakter ve şahsiyetler, yalnızca geleneksel kalıpların tekrarları olarak değil; şairin bakış açısı, eleştirel tavrı ve insan merkezli poetikası doğrultusunda yeniden anlamlandırılmış figürler olarak ele alınmıştır. Çalışmada tip, karakter ve şahsiyetler kelime anlamları, terimsel çerçeveleri ve beyitler içerisindeki işlevleri dikkate alınarak değerlendirilmiş, böylece Fuzûlî'nin insan anlayışının bütüncül bir bakışla ortaya konulmasına gayret edilmiştir. Fuzûlî Divânı'nı inceleme sürecinde, klasik şerh geleneğinden ve modern akademik çalışmalardan yararlanılmış;

beyitler bağlam merkezli bir yaklaşımla ele alınmıştır. Tip, karakter ve şahsiyetlerin yalnızca sözlük karşılıklarıyla sınırlı kalınmamış, metin içerisindeki anlam genişlemeleri ve çağrışım alanları üzerinde özellikle durulmuştur. Bu yönüyle çalışma, Fuzûlî Divânı'ndaki tip, karakter ve şahsiyetlerin hem edebî, hem de zihniyet tarihine dair yönlerini birlikte değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bu çalışmanın, Fuzûlî üzerine yapılan araştırmalara tip, karakter ve şahsiyet içerikli bir bakış açısı kazandırması; ayrıca Divân şiirinde insan tasavvurunu incelemek isteyen araştırmacılara katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

Erzincan 2025

Erdoğan ULUDAĞ

KAYNAKLAR

- Ak, C. (2010). Süleyman I. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, ss. 74–755). TDV Yayınları.
- Akgöynük, M. (2012). *17. Yüzyıl Âşık Şiirinde Sevgili Motifi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, M. (2018). Dîvân ve Halk Şiirinin Şahıs Dünyası. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 363–380.
- Akkuş, M. (1995). *Neî Dîvânı'nda Tipler ve Kişilikler*. Atatürk Üniversitesi, FEF Yayınları.
- Akkuş, M. (2000). *Dîvân Şiirinde İnsan I – Dini Kişilikler*. Atatürk Üniversitesi, FEF Yayınları.
- Akkuş, M. (2006). Klasik Edebiyatta Tipler. In T. S. Halman (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihi* (Vol. 2, ss. 393–402).
- Akyüz, K., & diğerleri. (1958). *Fuzûlî Dîvânı*. İş Bankası Yayınları.
- Aljbori, H. H. İ. (2022). *Bağdatlı Fahrizade Es'ad Divanı'nda Tip ve Şahsiyetler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Arslan, V. (2019). *Necati Bey Divanı'nın Şahıslar Kadrosu ve Ahmed Paşa Divanı'nın Şahıslar Kadrosuyla Karşılaştırmalı incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslanoğlu, O. (2019). Abdurrahman Aktepe'nin Divanında Geçen Şahsiyetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 15-34.
- Ateş, S. (1996). Habîb en-Neccâr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14, s. 373). TDV Yayınları.
- Aycan, İ. (1996). Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 14, ss. 427–428). TDV Yayınları.
- Aydın, H. (2010). *Cevrî Dîvânı'nın tahlili* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğdu, E. (2018). *Ahmed bin Hemdem Kethüda Süheyli Divanı'nda Tipler ve Kişilikler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi.

- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. MEB Yayınları.
- Bozkurt, K. (2016). *Fuzûlî Divânı'nda Güzellik Tasavvuru* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Can, K. (2020). *Ahmed Kuddusi Divanı'nda Tarihi ve Efsanevi Şahsiyetler*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]., Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ziraat Gurup.
- Celia, J. K. (1993). Celâlzâde Mustafa Çelebi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 7, ss. 260–262). TDV Yayınları.
- Ceyhan, S. (2010). Şems-i Tebrizî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 511). TDV Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (2017). *Necati Bey Dîvânı'nın Tahlili*. Kitabevi Yayınları.
- Çelebi, İ. (1998). Hızır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 17, ss. 406–409). TDV Yayınları.
- Çetin, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, O. (2013). Yakîn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 43, s. 271). TDV Yayınları.
- Deniz, S. (1992). 16. Yüzyıl Bazı Dîvân şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beg, Nev'î, Yahyâ Beg) [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Devellioğlu, F. (1988). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Aydın Kitabevi.
- Dikmen, M. (2003). *Peygamberler Tarihi*. Cihan Yayınları.
- Doğruel, E. (2019). *Tipler ve Kişilikler Çerçevesinde Ahmed Cezbi'nin Şiir Dünyası* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdem Uçar, F. M. (2016). Gedâyî Dîvânı'nda Şahsiyetler. *Gazi Türkiyat*, 19, 123–157.
- Eskicioğlu, O. (1995). Fakîr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 12, s. 129). TDV Yayınları.
- Fırlalı, E. R. (1989). Âlî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 2, ss. 371–374). TDV Yayınları.
- Fırlalı, E. R. (2001). İsnââşeriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 23, ss. 142–143). TDV Yayınları.
- Gerek, K. (2020). *Hudayi Divanı'nda Tipler ve Şahsiyetler*. [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]., İstanbul: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- Gölpınarlı, A. (1977). *Tasavvufî Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İnkılâp ve Aka Kitabevi.
- Güfta, H. (2013). Fuzûlî Dîvânî'nda Gül. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(26), 217–239.
- Hacıeminoğlu, N. (1972). *Fuzûlî*. Toker Yayınları.
- Hoşab, A. M. (2017). Sırrî Rahile Hanım Dîvânî'nda Dinî Kişilikler. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 227–263.
- İlhan, B. (2016). Sehî Bey Dîvânî'nda Dinî Tipler. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (6), 82–105.
- İnal, G. N. (2012). *Fuzûlî Divânı'nda Aşk ve Akıl Kavramlarının Mukayesesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpekten, H. (1991). *Fuzûlî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Akçağ Yay., Ankara.
- İpşirli, M. (1993). Cellât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 7, ss. 270-271). TDV Yayınları.
- İspir, M. (2017). Münîrî'nin Gülşen-i Ebrâr ve Maden-i Esrâr Mesnevisi'ndeki tipler ve kişilikler. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 13–44.
- Kandemir, M. Y. (1995). Fâtıma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 12, ss. 219–223). TDV Yayınları.
- Kaplan, M. (1985). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). Hayriyye-i Nâbî'de Tipler. *Milli Folklor*, (95, 31-44.).
- Karahan, A. (1995). *Fuzûlî: Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kardaş, S. (2019). Divân Şiirinde Kötü Şahsiyetler. *Turkish Studies – Language and Literature*, 14(3), 1253–1281. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.22919>
- Kazan Nas, Ş. (2016). Kur'an'daki Kadın Şahsiyetlerin Klâsik Türk Şiirine Yansıması. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, (39), 45–72.
- Kılavuz, A. S. (2013). Zeynelâbidîn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 44, ss. 365–366). TDV Yayınları.
- Kılınç, A. (2017). *Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı: Edisyon Kritik ve Konularına Göre Fuzûlî Dîvânı* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kolbaş, O. (2016). *Hayali Bey Divan'ında Şahıslar*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Komisyon (2008). *Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 8. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köksal, M. A. (2011). *Peygamberler Tarihi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kudret, C. (1985). *Divân Şiirinde Üç Büyükler I: Fuzûlî*. İnkılâp Kitabevi.
- Kurnaz, C. (1987). *Hayâlî Bey Dîvânı Tahlîli*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Levend, A. S. (1984). *Dîvân Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. Enderun Kitabevi.
- Mazıoğlu, H. (1997). *Fuzûlî Üzerine Makaleler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1956). *Fuzûlî-Hâfız*. Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.
- Menteşe, M. (2020). Sümbülzâde Vehbî Divânı'nda Tipler. *Türük. Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (22), 189–221.
- Noyan, B. (1983). Şîa'nın Bayramlarından Nevruz. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı, 2, 102–109.
- Onay, A. T. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. TDV Yayınları.
- Öngören, R. (2000). İbrâhim b. Edhem. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 21, ss. 293–295). TDV Yayınları.
- Öntürk, T. (2015). Baki Divanı'nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4,(8), 84-100.
- Öz, M. (1994). Ehl-i beyt. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 498). TDV Yayınları.
- Özcan, N. (2010). *Türk Şiirinde Leyla*. Cantekin Matbaacılık.
- Özek, A. vd. (1993). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. (s. 237). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öztürk, M. (2017). Divan'ı Bağlamında Fuzûlî'de Sevgili Kavramının Beşerî ve İlahî Boyutları İle Sevgiliden Şikâyet, *Kadim Akademi SBD*, (C. 1, S. 1, s. 41-59)
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Samancı, M. (2019). *Fuzûlî'nin Anlam Dünyası: Anahtar Kelimeler ve Kavramlar Sözlüğü* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Sefercioğlu, M. N. (2001). *Nev'i Dîvânı'nın Tahlîli*. Akçağ Yayınları.

- Şentürk, A. A. (1995). *Klasik Osmanlı Edebiyatı tiplerinden Rakib'e Dair*. Enderun Kitabevi.
- Şentürk, A. A. (1996). *Klasik Osmanlı Edebiyatı tiplerinden Sûfî Yahut Zâhid Hakkında*. Enderun Kitabevi.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*. Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi; Mimoza Yayıncılık.
- Tarlan, A. N. (1985). *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*. III Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tılfarlıoğlu, M. (2020). Hecrî Divânı'nda Şahsiyetler, *Asia Minor Studies*, 8, (2), ss. 518-531.
- Tolasa, H. (1973). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*. Atatürk Üniversitesi FEF Yayınları.
- Topçu, F. (2019). *Fuzûlî'nin Türkçe Divanındaki Rubâîlerin Şerhi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosun, N. (2013). Veysel Karânî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 43, ss. 74–75). TDV Yayınları.
- Tökel, D. A. (2000). *Dîvân Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*. Akçağ Yayınları.
- Tunç, S. (2010). Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 233–267.
- Uçar, F. M. E. (2016). Gedâyî Divânı'nda Şahsiyetler. *Gazi Türkiyat*, (19, 123-157).
- Uludağ, E. (2013). *Lâmiî Çelebi: Salâmân ve Absâl*. Büyüyen Ay Yayınları.
- Uludağ, E. (2019a). Sâlih Baba Dîvânı'nda Tipler ve Kişilikler. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, 2(2), 912–987.
- Uludağ, E. (2019b). Lâmiî'nin Salâmân u Absâl'ında Tipler ve Kişilikler. In *Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan* (ss. 429–467). Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Uludağ, E. (2021). Tip ve Kişilikler Açısından Fuzûlî Dîvânı. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (70), 149–224.
- Uludağ, E. (2022). Şeyhülislâm Bahayî Dîvânı'nda Şahsiyetler. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (ESTAD)*, 5(3), 1200–1259.
- Uludağ, E. (2023). Parmak Isırtan Mucize. *Su Kasîdesi (Şerh-Tahlil) / Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları I* (ss. 325–335). DBY Yayınları.

- Uludağ, E., Kara, R. (2023). Erzincanlı Şair Şems-i Hayâlî'nin "Tuhfetü'l-Uşşâk"ında Tip ve Kişilikler. *Turcology Research*, 78, 296-314.
- Uludağ, E., Duran, F. (2024). *Kişilik-Karakter Bağlamında Şeyh Gâlib Divânı*, In Prof. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu Armağanı, Paradigma Akademi Yayınları. (ss. 401–492).
- Uludağ, S. (1992). Behlûl-i Dâna. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5, s. 352). TDV Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabcacı Yayınları.
- Ulus, N. (2014). *Fuzûlî'de Dinî Kasideler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, M. (2010). Süreyyâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 38, ss. 162–164). TDV Yayınları.
- Uzunpostalcı, M. (1994). Behlûl-i Dâna. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, ss. 131–133). TDV Yayınları.
- Yağcıoğlu, S. (2009). *Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması*, [Yayımlanmamış Doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yakıt, İ. (2013). *Mevlâna'da Aşk Felsefesi*. Ötüken Neşriyat.
- Yaylalı, Y. (2018). Emîrî Divan'ında Geçen Şahsiyetler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (63, 117-134).
- Yekbaş, H. (2010). Divân Şiirinde Yunanî Şahsiyetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 281–300.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. Kabcacı Yayınevi.
- Yıldız, H. D. (1988). Abdülmelik b. Mervân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 1, ss. 266–270). TDV Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (2012). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat.
- Zavotçu, G. (2006). *Dîvân Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*. Aydın Kitabevi.
- Zülfe, Ö. (2010). Fuzûlî Dîvânı Üzerine Birkaç Not. *Osmanlı Araştırmaları*, 35, 233–243.